

Zenon Guldon

"Atlas historyczny Polski. Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku", Warszawa 1993 : [recenzja]

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 18, 436-437

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

stanowił cenną pomoc nie tylko dla pracowników nauki, lecz także licznej rzeszy studentów historii, bibliotekoznawstwa i pedagogiki, przygotowujących prace magisterskie z przeszłości regionu świętokrzyskiego. W najbliższej przyszłości pożądane byłoby przygotowanie aneksu do Przewodnika, obejmującego zasób oddziału sandomierskiego, byłego Archiwum KW PZPR oraz licznych nabytków z ostatnich lat.

Zenon Guldon

ATLAS HISTORYCZNY POLSKI. WOJEWÓDZTWO SANDOMIERSKIE W DRUGIEJ POŁOWIE XVI WIEKU, cz. 1: Mapy, plany, cz. 2: Komentarz, indeksy, oprac. Krzysztof Chłapowski, Anna Dunin-Wąsowiczowa, Wanda Lewandowska, Kazimierz Pacuski, Władysław Pałucki, Henryk Rutkowski. Red. W. Pałucki. Warszawa 1993, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Wydawnictwo Naukowe PWN, ss. 173, nlb. 3, mapy

W ramach powojennych prac nad atlasem historycznym Polski ukazały się dotychczas szczegółowe lub przeglądowe mapy Mazowsza¹, województwa lubelskiego², Prus Królewskich³ i omawiane przez nas mapy szczegółowe województwa sandomierskiego w drugiej połowie XVI w.

Zasadniczą podstawę źródłową wydawnictwa stanowią szesnastowieczne rejestry poborowe. Wykorzystano także wiele innych źródeł pisanych i kartograficznych. Ze względu na długi cykl wydawniczy autorzy nie byli w stanie wykorzystać publikacji, które ukazały się po 1984 r. Stąd też brak poświęconej procesom

osadniczym cennej pracy M. Dobrowolskiej⁴. Wydawnictwo zawiera syntetyczną charakterystykę środowiska geograficznego (s. 21—30) oraz szczegółowe omówienie podziałów polityczno-administracyjnych (s. 31—49) i administracji kościelnej (s. 50—66). Novum stanowi uwzględnienie nie tylko parafii katolickich, lecz także gmin wyznań reformowanych i cerkwi prawosławnych. Dla dalszych badań nad historią społeczno-religijną regionu istotne znaczenie miałyby uwzględnienie także gmin żydowskich, znacznie przecież liczniejszych niż prawosławnych cerkwi⁵.

W komentarzu najwięcej miejsca poświęcono osadnictwu, omawiając kolejno lokalizację miejscowości (s. 67—76), charakter i wielkość osiedli (s. 77—86) i przynależność własnościową osad (s. 87—113). Uwzględniono nie tylko miasta i wsie, ale i inne samodzielne osady o własnej nazwie: młyny, klasztory, zamki, kuźnice, huty szkła, folwarki i kopalnie. Spośród tych ostatnich zlokalizowano jedynie cztery: Miedziane Góry, Miedziankę, Szczukowskie Góry i Zeleją (s. 77). Nie zlokalizowano innych chęcińskich gór kruszcowych, w których prace wydobywcze prowadzono w latach 1564—1569 (Rzepka, Sosnowka, Żakowa, Jerzmaniec, Gałęska)⁶. Nazwy kopalni (dukli), a nie tylko wzgórz chęcińskich zawierają rachunki z lat 1610—1614⁷. W 1537 r. Jan Skibski, właściciel wsi Skiby, wyraził zgodę na prowadzenie prac górniczych na terenie tej wsi przez upoważnionych przez króla górników. Chodzi tu o Skibskie Góry (góry Wsiowa i Żakowa)⁸.

⁴ M. Dobrowolska *Procesy osadnicze w dorzeczu Wisłoki i Białej Dunajcowej w tysiącleciu*. Kraków 1985. Dla badań osadniczych istotne znaczenie mają także prace J. Muszyńskiej *Gospodarstwo folwarczne w starostwie sandomierskim 1510—1663*. Kielce 1984; Też *Gospodarstwo chłopskie w starostwie sandomierskim 1510—1663*. Kielce 1991.

⁵ Z. Guldon, K. Krzysztanek *Ludność żydowska w miastach lewobrzeżnej części województwa sandomierskiego w XVI—XVIII wieku. Studium osadniczo-demograficzne*. Kielce 1990, s. 170, 176

⁶ M. Paulewicz *Chęcińskie górnictwo kruszcowe od XIV do połowy XVII wieku*. Kielce 1992, s. 99—101

⁷ S. Kosowicz *Wydobycie rudy ołowiu w starostwie chęcińskim w latach 1610—1614*. „Informator Towarzystwa Przyjaciół Górnicztwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego”, czerwiec 1978, tab. 1—6

⁸ AGAD, Dokumenty pergaminowe, sygn. 1461; J. Kuczyński *Górnicy kaganek gliniany z kopalni w Skibach powiat Kielce*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1961 nr 1

¹ *Województwo płockie około 1578 r.* Oprac. I. Gieysztorowa, J. Humnicki, J. Lemené i A. Żaboklicka. Red. S. Herbst. Warszawa 1958; *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku*. Oprac. A. Dunin-Wąsowiczowa, I. Gieysztorowa, J. Humnicki, W. Kalinowski, W. Lewandowska, K. Pacuski, W. Pałucki, H. Rutkowski i W. Szaniawska. Red. W. Pałucki. Warszawa 1973

² *Województwo lubelskie w drugiej połowie XVI wieku*. Oprac. S. Wojciechowski. Warszawa 1966

³ *Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku*. Oprac. M. Biskup przy współudziale L. Koca. Warszawa 1961

Według ustaleń Autorów na terenie województwa sandomierskiego istniało 3059 miejscowości, w tym 108 miast (s. 77). Według nowszych badań R. Szczygła istniało 114 miast⁹. Jedyne 30 miast liczyło zapewne ponad tysiąc mieszkańców (s. 82). Określenie przynależności własnościowej osad jest utrudnione ze względu na to, że nierzadko rejestry poborowe podają nie właścicieli, ale czasowych użytkowników czy dzierżawców. Stąd też wykaz posiadłości Mikołaja Radziwiłła Sierotki (s. 107) nie obejmuje wszystkich osad, wchodzących w skład hrabstwa szydłowieckiego¹⁰.

Kolejna część komentarza poświęcona jest ustaleniu szesnastowiecznego brzmienia nazw miejscowych (s. 114—120). Wątpliwości budzić może nazwa Rudy Siekliny (późniejszy Rejów). Wydaje się, że właściwą dla XVI wieku jest nazwa Żyrcin¹¹. W oparciu o lustrację dróg z lat 1564—1565 oraz przekazy kartograficzne z przełomu XVIII i XIX w. przedstawione zostały ważniejsze drogi (s. 121—127). Ostatnio siecią drożną w 2. połowie XVIII w. zajął się L. Stępkowski¹². Wreszcie omówione zostały: plan Sandomierza oraz herby województwa sandomierskiego i Sandomierza (s. 128—132).

Podsumowując powyższe, stwierdzić można, że omawiane wydawnictwo, stanowiąc efekt wieloletniej, benedyktyńskiej pracy Autorów, jest podstawową pomocą warsztatową historyka regionu świętokrzyskiego w dobie wczesnonowoczesnej. Dodać można, że w 1993 r. ukazały się także spisy urzędników województwa sandomierskiego z XVI—XVIII w.¹³ Szko-

da tylko, że podstawowe dla dziejów regionu prace są dziełem historyków warszawskich i krakowskich.

Zenon Guldon

FELIKS KIRYK: URBANIZACJA MAŁOPOLSKI. WOJEWÓDZTWO SANDOMIERSKIE. XIII—XVI WIEK, Kielce 1994, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego, ss. 180

Recenzowana praca stanowi część obszernej rozprawy habilitacyjnej Autora, poświęconej urbanizacji Małopolski w XIII—XVI w. Wcześniej już ukazały się opracowania dotyczące województwa lubelskiego i południowych powiatów województwa krakowskiego¹. Omawiana rozprawa powstała w 1974 r. i Autor zdecydował się na jej druk w nie zmienionej praktycznie postaci, przeredagowując jedynie dwa hasła dotyczące Mielca i Radomyśla Wielkiego. Tak więc otrzymaliśmy pracę nie uwzględniającą dorobku historiografii z ostatnich dwudziestu lat. Autor sądzi, że nowsze prace poszerzyłyby „stan dotychczasowej wiedzy o wymienionych ośrodkach miejskich, ale nie do tego stopnia, aby podważyć wyniki badań zawarte w niniejszym ujęciu” (s. 9). Stwierdzenie takie, jak postaramy się niżej na przykładach udowodnić, jest wynikiem nadmiernego optymizmu Autora.

W omawianej pracy nie uwzględniono niektórych ośrodków, które z całą pewnością miały prawa miejskie w XVI w. Chodzi tu w pierwszym rzędzie o Ostrowiec. W starszej literaturze przedmiotu znajdujemy stwierdzenie, że lokacja Ostrowca, zwanego wówczas Ostrowem, miała miejsce w 1524 r.² R. Szczygł

⁹ R. Szczygł *Lokacje miast w Polsce XVI wieku*. Lublin 1989, s. 99

¹⁰ Z. Guldon *Osadnictwo hrabstwa szydłowieckiego od XVI do początków XIX wieku*. W: *Hrabstwo szydłowieckie Radziwiłłów*. Szydłowiec 1994, s. 9—10

¹¹ K. Zemela *Rejów w XVI—XVII wieku. Dzieje cysterskiej osady kuźnicznej*. W: *Szkice do historii*. Skarżysko-Kamienna 1993, s. 29—46

¹² L. Stępkowski *Sieć drożna województwa sandomierskiego w drugiej połowie XVIII wieku*. W: *Studia i materiały z dziejów osadnictwa i gospodarki górnej Wisły w okresie przedrozbiorowym*. Red. F. Kiryka. Warszawa 1990, s. 115—140

¹³ *Urzednicy województwa sandomierskiego XVI—XVIII wieku. Spisy*. Oprac. K. Chłapowski i A. Falniowska-Gradowska. Red. A. Gąsiorowski. Kórnik 1993

¹ F. Kiryk *Z badań nad urbanizacją Lubelszczyzny w dobie jagiellońskiej*. „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny” z. 43, *Prace Historyczne* t. 6: 1972, s. 93—167; Tenże *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII—XVI w. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*. Kraków 1985

² M. Baliński, T. Lipiński *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym*. T. 2. Warszawa 1844, s. 473. Tak też I. Łazarczykówna *Z kroniki Ostrowca do 1863 r.* W: *Pro domo nostra*. Warszawa 1929, s. 22. Zupełnie bezpodstawnie jest stwierdzenie, że lokacja miasta miała miejsce w 1624 r.; *Miasta polskie w tysiącleciu*. T. 1. Warszawa 1965, s. 525.